

NAĐMEĐER: TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ ŠEĆANJE NA INTERNACIJU

6.

Zatočeni crnogorski ljekari bili su veoma požrtvovani

Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Grobovi na zarobljeničkom groblju u Nađmeđeru su pojedinačni i grupni u zavisnosti od toga koliko je dnevno umiralo zatvorenika. Po jedan je sahranjivan samo u slučaju da je tog dana bio jedini umrli. Izuzetak su oficiri, bez obzira na broj dnevno sahranjivanih. Oni su uvijek bili ukopani u pojedinačnu grobnicu. Tako su 1917. godine sahranjeni i crnogorski oficiri Milonja Bečanović i Mirko Pečić.

Prema katastarskim zapisima i izvještajima koji su urađeni u periodu od 1922. do 1924. godine na logorskom groblju u Nađmeđeru je u 308 grobova sahranjen po jedan preminuli, u 100 grobova po dvoje, u 599 po troje, u 34 groba po četvoro, a u 31 grob po pet preminulih zatvorenika. U njima su pored Crnogoraca sahranjeni Srbi, Italijani, Rusi i Rumuni.

CRNOGORCI U NAĐMEĐERU

U julu mjesecu 1916. godine internirani građani Crne Gore počeli su u velikom broju da pristižu u logor Nađmeđer. Smješteni su u ispražnjene barake u kojima su prije njih boravili srpski civili i zarobljeni vojnici. Barake su bile blizu željezničke stanice i u jednoj je moglo da se smjesti 300 logoraša. U logorima Austrougarske Crnogorci su internirani u iste đe i Srbi, a unutar samog logora su bili smješteni u posebne barake. U logoru Nađmeđer zadržavani su seljaci i mali broj vojnika i intelektualaca iz Crne Gore, dok su oficiri, činovnici, političari i većina intelektualaca prebačena u druge logore, najviše u Bodagason, Nežider, Karlštajn i Hajnrhgrin (Jindrihovice). Život u internaciji odvijao se po pravilima kućnog reda koji je definisala vojna komanda logora. Kućni red je korišćen za individualno i kolektivno maltretiranje logoraša. Zdravstvena zaštita bila je ispod svakog minimuma, odlazak u bolnicu značio je i odlazak na groblje. Zdravstvenom službom rukovodila je komanda logora preko austrougarskih

Crnogorski zarobljenici u Kotoru 1916.

Crnogorski zarobljenici u Kotoru 1916.

Nadgrobni spomenici oficira u Nađmeđeru

ljekara. U početku u logorskoj bolnici u Nađmeđeru, kao i u susjednim Nežideru i Boldagasonu, angažovano je bilo isključivo austrougarsko medicinsko osoblje. Zbog slabe lične i kolektivne higijene, loše ishrane i teških uslova života, u logoru su stalno bile prisutne bolesti i epidemije koje su prouzrokovali veliku smrtnost. Austrougarski ljekari, uz različite izgovore, napuštali su logor i nijesu se više vraćali u njega. Brigu o bolesnicima preuzimali su ljekari iz redova interniraca. U šecanjima preživjelih logoraša ostala je velika humanost i požrtvovanost crnogorskih ljekara interniranih u Boldagason, dr Stanka Matanovića i dr Jakova Zaručice, koji su medicinski pokrivali i logor u Nađmeđeru. Pokazali su nadljudsku

izdržljivost i posvijećenost u spašavanju života crnogorskih logoraša. Kasnije im se pridružio i srpski ljekar pukovnik Dragomirović. Crnogorci su se znali zahvaliti, pa su u junu mjesecu 1917. godine od 5.000 paketa dobijenih od Crnogorskog Crvenog krsta, dr Dragomiroviću „po uvidajnosti” uručili 500 da podijeli srpskim logorašima.

SMJEŠTAJ LOGORAŠA

Smještajni dio logora Nađmeđer se sastojao od 36 identičnih baraka, a u svakoj od njih je boravilo po oko 300 logoraša. Barake su bile bez plafona, sa vratima i prozorima na sve četiri strane. Kreveti su bili drveni i na tri nivoa, a svaki logoraš je dužio po jedno čebe, limenu porciju i kašiku. Na sredini barake se nalazila ciglom zidana

peč. Dnevno sljedovanje ogrjeva nije bila dovoljno da zimi zagrije drvenu baraku koja nije imala nikakvu izolaciju. Tokom dana, posebno zimi, po naredbi stražara vrata i prozori su dugo bili otvoreni. Čuvari su to pravdali poštovanjem dijela kućnog reda o redovnom provjetranju baraka.

BROJEVI

Svaka baraka je bila označena brojem, i to je bila njena adresa. Logoraš je broj barake nosio zajedno sa ličnim brojem, sašiven na prednjoj strani bluze. Logorašima je lični broj zamijenio ime, jer ih komanda logora i stražari nijesu oslovljavali njihovim imenima, već isključivo brojevima. Logoraš je morao znati napamet, na njemačkom jeziku, i odazivati se glasno kada god je taj broj

bio prozvan. U slučaju neodazivanja, slijedila je kazna. Toaleti su bili odvojeni na jednom kraju logora, udaljeni od baraka 100-200 metara. Ljeti je to bilo u redu, ali zimi je zbog velike hladnoće i drugih vremenskih neprilika, ta udaljenost logorašima zadavala puno problema i neugodnosti. Crnogorci su u logoru u Nađmeđeru bili zajedno i nijesu miješani sa drugim nacijama. Po barakama su smješteni prema okrugu kome su pripadali. Prema unutrašnjoj organizaciji barake su imale komandira iz redova ratnih zarobljenika, u većini slučajeva podoficira, kojeg je postavljala komanda logora. On je spavao u baraci sa ostalim logorašima i bio je privilegovan po pitanju sljedovanja hrane i radnih obaveza. Bilo je slučajeva da su zloupotrebili „funkciju” i zamjerali se ostalim logorašima. Neki su to platili i glavom, poput komandira jedne crnogorske barake koji je nađen obješen. Slučaj je zaveden kao samoubistvo.

„HIGIJENA“

Da bi se održavala lična i kolektivna higijena i spriječila epidemije, kućni red je propisivao jednom nedeljno kupanje i presvlačenje. Taj logorski propis je korišćen da bi se nad zarobljenicima izživljavalo, a ne da bi im se pomoglo. U Nađmeđeru su bila dva kupatila, jedno u samom logoru

U julu mjesecu 1916. godine internirani građani Crne Gore počeli su u velikom broju da pristižu u logor Nađmeđer. Smješteni su u ispražnjene barake u kojima su prije njih boravili srpski civili i zarobljeni vojnici. Barake su bile blizu željezničke stanice i u jednoj je moglo da se smjesti 300 logoraša

i drugo 2 km udaljeno od njege. Zimi su stražari kada je bilo i minus 25 stepeni zarobljenike sprovodili po snijegu i mrazu do udaljenog kupatila. Promrzli logoraši predavali su skinutu robu na dezinfekciju i odlazili pod tuševu, đe se nijesu dugo zadžavali. Goli i polumokri, čekali su svoju odjeću, i kada bi je dobili brzo su je oblačili i uz viku i tjeranje stražara po mrazu i vijavici vraćali se u logorske barake. Ovakva higijenska zaštita mnoge je koštala života.

GLAD

Svakodnevni pratilac crnogorskih interniraca je bila glad. Ona ih je mučila do iznemoglosti, zbog nje nijesu mogli da spavaju, zbog nje su poboljevali i umirali. U logoru Nađmeđer su većinom bili internirani civili (pretežno seljaci) koji su dobijali hranu III kategorije, i po tom pitanju bili u mnogo gorem položaju od logoraša u susjednom Boldagasonu, đe su bili internirani oficiri i činovnici. Učitelj Ljubo Bulatović, koji je bio zatvoren u Boldagasonu, u svom Dnevniku je zapisao: „Naša hrana se može nekako podnijeti, ali III kategorija hrane je do zla boga rđava, samo primaju stočnu repu, i to u šoljicama nema nego po nekoliko komada, a ostalo je gola voda”. O životu i gladi u u internaciji govorio je nakon oslobođenja i logoraš iz Boldagasona Luka Vukov Sjekloća: „Zima sve jača. Hrana nikakva. Konzerve su nestale prije deset dana, a oriz prije pet dana. Slatka kafa nestala je prije nekoliko dana, gorke ima još nekoliko dana. Ljudi umiru od gladi, sakupljaju po đubrištima kosti od ribe, jedu oljuštine od krompira. Čim se pojavi sanduk od smeća, na njega navale i iz njega vade sve što se može progutati. Glad ništa ne probiruje. Mnogi je srećan ako dođe do repe da je onako pojede. Jedan drugome se hvali u povratku kakav otpad je uspio naći u sanduku, koji je čitav prljav, da bi ga u svim drugim prilikama daleko zaobišao.”

(Nastavlja se)

Zbog slabe lične i kolektivne higijene, loše ishrane i teških uslova života, u logoru su stalno bile prisutne bolesti i epidemije koje su prouzrokovali veliku smrtnost. Austrougarski ljekari, uz različite izgovore, napuštali su logor i nijesu se više vraćali u njega. Brigu o bolesnicima preuzimali su ljekari iz redova interniraca

Barake logora Nađmeđer